

RĂSPUNDEREA JURIDICĂ ÎN DREPTUL MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR

Asist.Univ.Drd. **NEAGU MARIA MAGDALENA**, Universitatea Transilvania, Facultatea de Drept și Sociologie, Brașov

Abstract: Lucrarea își propune o incursiune în materia dreptului mediului înconjurător, aspecte legate de răspunderea civilă, contravențională și cea penală.

Degradarea mediului înconjurător constituie astăzi una din marile probleme ale omenirii. Mediul este afectat atât de consecințele subdezvoltării cât și a celor dezvoltării excesive.

În țara noastră, protecția mediului reprezintă o problemă de interes național, constituind o obligație a autorităților, administrației publice centrale și locale, precum și a tuturor persoanelor fizice și juridice. Nevoia de exploatare, dar și de protecție a componentelor mediului natural (mediul geografic, factori fiziologici, biologici, demografici) au determinat adoptarea unui complex de norme juridice specifice fiecărui stat.

În legislația dreptului comunitar au fost adoptate norme juridice privind protecția mediului înconjurător, controlul circulației peste frontiere a deșeurilor periculoase, utilizarea rațională a resurselor umane, protecția speciilor rare de floră și faună, etc.

Referitor la noțiunea de „mediu” în viziunea Comunității Europene acesta este definit ca fiind ansamblul elementelor care, în complexitatea relațiilor lor, constituie cadrul, mijlocul și condiția de viață a omului. În literatura de specialitate mediul este văzut ca un ansamblu de factori (naturali sau creați prin activități umane) care acționează asupra condițiilor de viață și existență ale omului.

În dreptul intern definiția legală a mediului a fost dată în articolul 1 pct.41 al Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 195/2005 privind protecția mediului.

Întâlnită în toate ramurile dreptului, noțiunea de răspundere juridică sugerează ideea de sancțiune. Fiind o categorie istorică, răspunderea istorică este o instituție vie care s-a format și a evoluat odată cu societatea umană.

În dreptul mediului înconjurător, răspunderea juridică a devenit, sub impactul revoluției tehnico-științifice o „zonă fierbinte” datorită situației ecologice mondiale afectată grav de consecințele industrializării și automatizării, a exploatării neraționale a resurselor naturale, precum și alți factori.

În țara noastră, reglementarea răspunderii juridice își are sediul în O.U.G.nr.195/2005 privind protecția mediului. Unii autori considera ca sintagma mediu înconjurător constituie o formulare pleonasmică.

Este recunoscut faptul că în domeniul protecției mediului și al conservării naturii rolul cel mai important le revine mijloacelor preventive de tip civil sau administrativ, în timp ce cele de drept penal au un rol subsidiar.

Răspunderea civilă în domeniul mediului: în situațiile în care se constată producerea unui prejudiciu prin diferitele comportamente care pot fi adoptate în acest domeniu, se impune a se realiza recuperarea acestuia pe calea răspunderii civile. În cadrul răspunderii civile se sancționează, în general, o conduită reprobabilă, antisocială a subiecților de drept (persoane fizice și juridice) care prin faptele lor ilicite produc pagube mediului în ansamblul său.

În domeniul protecției mediului se face apel la două instituții clasice de drept civil și anume: la normele referitoare la raporturile de vecinătate, a căror esență privește concilierea intereselor

agentului poluant cu cele ale victimei poluării, stabilindu-se atât limitele admisibile ale poluării, cât și obligația corelativă ca daunele să fie suportate de cel ce poluează și norme care reglementează răspunderea civilă reparatorie. S-a apreciat că dreptul civil nu poate servi intereselor de recuperare a prejudiciilor din domeniul mediului pentru că el apără interese private, în timp ce prejudiciul ecologic afectează interesul public. În aceeași ordine de idei se afirmă că recurgerea care se face în prezent la folosirea mijloacelor de drept civil pentru protecția mediului este mai mult o alternativă și nu o soluție.

Pentru asigurarea răspunderii civile în domeniul dreptului mediului este necesară îndeplinirea mai multor condiții și anume: să fie săvârșită o faptă cu caracter ilicit, să existe un prejudiciu/daună ecologică, să existe culpa autorului și existența capacității delictuale a autorului în momentul săvârșirii faptei.

Și în domeniul dreptului mediului înconjurător, prejudiciul trebuie să fie cert. Așa cum s-a arătat în literatura juridică, dacă nu se cunoaște întreaga întindere a pagubei (ceea ce se întâmplă cel mai des atunci când este vorba de poluarea factorilor de mediu) instanța se va limita numai la obligarea reparării prejudiciului constat cu certitudine, putând ulterior să revină pentru a acorda întreaga reparație pentru prejudiciile ivite după pronunțarea hotărârii cu singura condiție de a dovedi că ele provin din aceeași faptă.

În dreptul mediului înconjurător, pentru prejudiciu se folosește și termenul de „daună ecologică” care include atât pagubele suferite prin poluare de mediul natural, cât și pe cele suportate de om sau de bunuri. Așa cum se observă, și așa cum este și firesc, există și o serie de particularități ale răspunderii civile pentru fapte de mediu față de răspunderea consacrată în dreptul civil. Astfel, în această materie foarte importantă este definirea noțiunii de daună ecologică.

Definirea ei a suscitat o serie de discuții în literatura de specialitate, discuții care nu s-au finalizat cu identificarea unei definiții unanim acceptate, acest insucces datorându-se, se pare, faptului că se pornește de la premisa greșită că prejudiciul ecologic este un prejudiciu civil, când, în fapt, între cele două instituții există diferențe fundamentale.

Definiția legală a noțiunii de prejudiciu este dată de articolul 2 din Ordonanța de urgență a Guvernului nr.195/2005 ca fiind o schimbare adversă cuantificabilă a unei resurse naturale sau o deteriorare cuantificabilă a funcțiilor îndeplinite de o resursă naturală în beneficiul altei resurse naturale sau al publicului, care poate să survină direct sau indirect. Într-o formulare doctrinară s-a considerat că „prejudiciul ecologic” este orice atingere, cu efecte negative (patrimoniale sau nepatrimoniale) aduse unui factor de mediu, indiferent dacă acesta este sau nu apropiat, produse ca urmare a poluării mediului. Așa cum s-a arătat în literatura juridică, dauna ecologică este acea vătămare care aduce atingere ansamblului elementelor unui sistem și care, datorită caracterului său indirect și difuz, nu permite constituirea unui drept la reparație.

În elucidarea problemei, dacă victima unei asemenea daune este omul sau mediul său, unii autori consideră că dauna ecologică este cea cauzată persoanelor și bunurilor de către mediul în care acestea se găsesc, mediul fiind deci considerat cauza și nu victima daunelor. Daunele ecologice sunt ireversibile, sunt prejudicii difuzate în manifestarea lor și în stabilirea legăturii de cauzalitate.

În ceea ce privește stabilirea întinderii prejudiciului cauzat, aceasta este greu de făcut existând un număr însemnat de necunoscute, deoarece multora din elementele componente ale mediului nu li se poate atribui o valoare economică. Anumite prejudicii aduse mediului sau componentelor sale pot să nu fie cauzate prin fapta ilicită a unei singure persoane, ci să existe un raport de cauzalitate între prejudiciu și comportarea ilicită a mai multor persoane. În acest caz, pentru a considera un rezultat ca fiind cauzat în comun, nu este necesar ca persoanele să acționeze prin fapte simultane, de aceeași intensitate sau că faptele să fie legate printr-un scop unic și nici ca persoana care a cauzat rezultatul, împreună cu alte persoane, să cunoască faptele celorlalți.

Este necesar doar ca faptele ilicite ale persoanelor să constituie, în ansamblul lor, un tot indivizibil, cauza prejudiciului.

O particularitate a răspunderii civile pentru daune ecologice este aceea că ea nu se mai ghidează după prevederile articolului 988 și următoarele Cod civil, în baza cărora victima nu se poate obține repararea prejudiciului ecologic decât dacă probează culpa făptuitorului.

Elementul subiectiv al răspunderii civile este culpa. Ordonanța de urgență a Guvernului nr.195/2005 consacră în articolul 95 alineat 1 două principii care guvernează răspunderea civilă pentru fapte de mediu, răspunderea obiectivă independentă de culpa și răspunderea solidară în caz de pluralitate de făptuitori.

O mențiune aparte se cuvine a fi făcută în legătură cu acțiunea civilă în domeniul protecției mediului. Articolul 95 din Ordonanța d urgență a Guvernului nr. 195/2005 consacră o regulă procedurală deosebită, aceea a acordării dreptului la acțiune în justiție în vederea conservării mediului organizațiilor neguvernamentale, indiferent cine este cel care a suferit prejudiciul. Situația nu este specifică numai dreptului mediului din România. Și alte sisteme juridice recunosc dreptul organizațiilor la acțiune în justiție în materie de protejarea mediului.

Daca în dreptul civil, culpa reprezintă temeiul principal de drept comun, al răspunderii delictuale, el nu este și unicul. Astfel, în domeniul daunelor nucleare, în legătură cu care există o reglementare specială, răspunderea delictuală, nu mai este fundamentată pe ideea de culpă, ci pe cea de risc.

Răspunderea contravențională în dreptul mediului

Răspunderea contravențională ocupă un loc important în sistemul reglementărilor privind răspunderea juridică având un rol economic și constituind totodată un serios mijloc de prevenire. Persoanele fizice și juridice care desfășoară activități potrivnice regulilor cuprinse în normele privind protecția mediului, ori care nu îndeplinesc obligațiile legal se decurg din raporturile juridice de drept al mediului sunt pasibile de răspundere contravențională a cărei întindere este proporțională cu gradul de poluare cauzat, cu consecințele și pericolozitatea socială a faptei respective.

Faptul că răspund contravențional și persoanele juridice se explică prin aceea că lor le revine o serie de obligații specifice, în vederea asigurării desfășurării normale a relațiilor sociale cu privire la mediu. Amenda contravențională se aplică de către persoanele împuternicite în numele organelor puterii administrative, fără cercetarea vinovăției agentului poluator. Răspunderea pentru poluare are un caracter obiectiv, ea putând interveni ori de câte ori mediul a fost poluat ; gradul de poluare, consecințele negative cauzate mediului înconjurător și economiei, pericolozitatea socială a faptei sunt luate în considerare numai la stabilirea amenzii contravenționale.

Ordonanța de urgență a Guvernului nr.195/2005 consacră și ea o serie de cotravenții sancționate cu amendă în cuantumuri stabilite de lege(art.96).

Contravenientul poate achita pe loc sau în termen de cel mult 48 ore de la data încheierii procesului-verbal ori, după caz, de la data comunicării acesteia, jumătate din minimul amenzii prevăzute în actul normativ, agentul costatator făcând mențiune despre această posibilitate în procesul-verbal de constatare și sancționare a contravenției.

Se acceptă că prin aplicarea sancțiunilor contravenționale în materie de mediu se urmărește realizarea anumitor scopuri: determinarea agentului poluator să promoveze tehnologii și tehnici ce protejează mediul natural și antropic, crearea unui factor de echilibru economic, astfel încât cei care poluează să nu obțină profituri mai mari decât unitățile care se conformează cerințelor legal în materie, obținerea unor fonduri care să fie utilizate pentru finanțarea investițiilor antipoluare.

Sub aspect procesual, articolul 97 alineat 1 din Ordonanța de urgență a Guvernului nr.195/2005 privind protecția mediului înconjurător stabilește anumite reguli speciale. Astfel, constatarea contravențiilor se realizează de comisari și persoane împuternicite din cadrul Gărzii Naționale de Mediu, Comisiei Naționale pentru Controlul Activităților Nucleare, cadre de poliție, jandarmi și personalul Ministerului Apărării Naționale, împuternicit în domeniile sale de activitate, conform atribuțiilor stabilite prin lege. Mai mult, constatarea contravențiilor se poate face și de către personalul structurilor de administrare și custozii ariilor naturale protejate, numai pe teritoriul ariei naturale protejate administrate.

Răspunderea penală în domeniul protecției mediului

Este recunoscut faptul că în domeniul protecției mediului și al conservării naturii, rolul cel mai important le revine mijloacelor preventive de tip civil sau administrativ care sunt guvernate de principiul intervenției minime, în timp ce cele de drept penal au un rol subsidiar.â

Evoluția spectaculoasă a dreptului mediului înconjurător sub presiunea crizei ecologice generalizate, pe de o parte, și preocupările statelor puternic industrializate de a proteja mediul, pe de altă parte, au pus în evidență insuficiența și ineficacitatea normelor de recomandare pentru protecția mediului, precum și a formelor de răspundere civilă și contravențională.

Răspunderea penală pentru încălcarea normelor privind protecția mediului înconjurător se înscrie în principiile răspunderii infracționale, specificul angajării ei cu privire la protecția mediului fiind determinat de natura obiectului ocrotit de lege și a cărui atingere este adusă prin abaterea săvârșită cu vinovăție.

Infracțiunile cu privire la mediul înconjurător se pot defini ca fiind acele fapte periculoase, prin săvârșirea cărora se aduc relațiilor sociale, a căror ocrotire este condiționată de apărarea factorilor naturali și artificiali ai mediului, atingeri care se concretizează din punct de vedere a consecințelor, într-o pagubă adusă persoanelor fizice și juridice care le administrează, punerea în pericol a sănătății oamenilor, animalelor și plantelor sau producerea de pagube economiei naționale.

Ordonanța de urgență a Guvernului nr.195/2005 privind protecția mediului prevede și sancționează o serie de fapte considerate infracțiuni, dacă au fost de natură să pună în pericol viața ori sănătatea omului, animală sau vegetală pentru care pedeapsa este amendă sau închisoarea.

Cu toate acestea, în contextul profunde crize ecologice care se manifestă la nivel mondial, s-a considerat că există o insuficiență și o ineficacitate a normelor de recomandare pentru protecția mediului și a celorlalte forme de răspundere juridică. În aceste condiții, răspunderea penală, ca cea mai severă dintre formele răspunderii juridice, este și ea chemată să contribuie la respectarea normelor edictate în domeniul protecției mediului. Pentru a contribui efectiv la protecția mediului, dreptul penal trebuie nu numai să se adapteze și să proporționalizeze pedepsele cu prejudiciile ecologice, dar și să instituie o represiune a poluării care să nu poată fi confundată cu represiunea contravențiilor, caz în care se sancționează o simplă încălcare a unor prescripții administrative.

Bibliografie:

1. M.Duțu, *Tratat*, vol I, p.50-51
2. O.U.G.195/2005 M.Of. nr.1196 din 30 decembrie 2005
3. M.Duțu, *Tratat*, vol I, p.204
4. E.Lupan, *Cu privire la noțiunea juridică a prejudiciului ecologic*, în *Dreptul*, nr.3/2003, p.84
5. C.Statescu, C.Barsan, *Drept civil, Teoria obligațiilor*, Ed.All Beck, Bucuresti, 1993, p.134
6. E.Lupan, *Dreptul la indemnizație al victimei poluării*, în *Dreptul*, nr.9/2002, p.79-80
7. D.Guihal, *Droit repressif de l'environnement*, Ed.Economica, Paris, 1997
8. D.Marinescu, *Dreptul mediului inconjurator*, Editia a IIIa revazuta si adaugita, Casa de editura si presa „Sansa”, Bucuresti, 1996
9. I.M.Anghel. Fr.Deak, M.F.Popa, *Raspunderea civila*, Ed.Stiintifica, Bucuresti, 1970, p.10, 84
10. M.Priesur, *Droit lenvironnemental*, Dalloz, 1991, p.1034-1401
11. C.Voicu, A.Boroi, *Dreptul penal al afacerilor*, Editia 3, Ed CH Beck, Bucuresti, 2006